

KİMLİK
Çağdaş Tartışmalar

EDİTÖR
DENİZ KUNDAKÇI

KİMLİK

Çağdaş Tartışmalar

Editör: Deniz Kundakçı

Nika Yayınevi - 191

1. Baskı: Ekim 2022

Bu yayın Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

ISBN: 978-625-7653-74-9

Sertifika No: 48850

Kapak Tasarımı: Aycan Kurt

Sayfa Düzeni: İlhan Ulusoy

© Bu kitabın basım, yayın, satış hakları © Nika Yayınevi Basım Yayın Matbaacılık Dağıtım Reklam Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz.

Baskı ve Cilt: Bizim Büro Matbaacılık

Sertifika No: 42488

Nika Yayınevi

Kültür Mah. Dr. Mediha Eldem Sokak No 55/2 Kızılay-Ankara

T: 0312 433 71 15

www.nikayayinevi.com.tr

info@nikayayinevi.com.tr

KİMLİK

Çağdaş Tartışmalar

EDİTÖR
DENİZ KUNDAKÇI

Nika Yayınevi

□ İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

AKIŞKAN MODERN KOŞULLARDA
ÖLÜM KİMLİĞİ..... 13

Deniz Kundakçı

KÜLTÜRÜN RETORİĞİ, RETORİĞİN
KÜLTÜRELLİĞİ: SİYASAL UZLAŞI BAKIMINDAN
SOFİSTLERİN RETORİK EĞİTİMİ İLE KİTLE
İLETİŞİMİNDE KÜLTÜR EĞİTİMİNİ
DEĞERLENDİRMEK 47

Yeşim Özden Özdemir

HANNAH ARENDT’TE ULUS DEVLETİN KRİZİ
OLARAK İNSAN HAKLARI 63

M. Ahmet Tüzen

KOLEKTİF KİMLİKLER VE KİM-LİK 85

Kubilay Hoşgör

BİLİMSEL BİLGİ EĞİTİMİNDE EŞİTLİĞİN
BİR OLANAĞI OLARAK ANSİKLOPEDİ VE
ISOTYPE PROJELERİ 111

A. Dinçer Çevik

POLİTİK DENEYİME İKİ FARKLI BAKIŞ: HUME VE
ARENDT 133

Banu Tümkaya Tekin

BİYO-KAPİTALİZMİN GENİŞLEYEN, BEDENİN
DARALAN VE MÜPHEMLEŞEN SINIRLARI 161

Osman Özarslan

■ ÖNSÖZ

Kimlik kavramı, günümüzde yalnızca felsefenin konusu olmaktan çıkıp, çağdaş dünya ve toplumsal tartışmaların en çetrefilli meselelerinden birisi halini almıştır. 20. yüzyılda giderek popüler olmaya başlayan bu kavram, esasen “benzerlik” ve “süreklilik” anlamlarına gelen Latince’deki *idem* sözcüğünden türemiştir (Scott, 2014: 492). Özellikle modern toplumsal yapıların yerinden edildiği günümüz dünyasında toplumsal, kültürel ve cinsel kimlikler politik olanın yeniden tanımlanmasında kritik bir değer kazanmaktadır. Bireyin sahip olduğu kimlik ya da aidiyet ilişkisi kurduğu toplumsallık, eskiden olduğu gibi tek yönlü, bütünsel, ebedi, zorunlu, sabit ve alternatifsiz olarak görülmekten çoktan uzaklaşmıştır. Bireyler artık çoğunlukla zayıf bağlar geliştirdikleri, çok boyutlu, kırılabilir, bağlamsal ve geçici kimliklerle yaşamlarını sürdürmektedirler.

Ünlü sosyolog Zygmunt Bauman “kimlik” kavramı ve onun işaret ettiği toplumsal ilişkilerin maruz kaldığı bu değişimi, “vestiyer cemaatler” olarak adlandırdığı bir dizi süreç üzerinden betimler. Buna göre insanlar özellikle eskiden, kişisel rekabeti asla kabul etmeyen “ulusal kimlikleri” üzerinden kendilerini tanımlar ve özel bir sadakat sunulmasını bekleyen bu kimlik aracılığıyla yaşamlarını ve hatta uluslararası gelişmeleri bile anlamlandırmaya çalışırlardı. Kimlik bu yönüyle kolektif bir yapının parçası, “yaşam boyu süren bir proje”, “verili” ve sanki “ilahi bir varlık zincirinin ürünü” gibiydi (Bauman, 2013: 299). Böylesi bir yapı içinde insanlar,

hayatlarını nasıl yaşayacakları konusunda tutarlı bir hikâyeye sahiplerdi. Bununla birlikte kişinin ailesi, yerel çevresi ya da komşuluk ilişkileri ya da mesleki statüsü üzerinden kendisini tanımladığı bağıllık ilişkileri ise geleneksel dönemlerin aksine etkisini nispeten yitirmiş olsa da; son yüzyıla kadar çağdaş dünyada hala gözde birliktelik türleri olarak değerlendirilebilmekteydi. Ancak günümüzde kimlik, giderek daha bireysel bir mesele ve özgürleşme biçimi haline gelmiştir. Bireylerin gündelik yaşamlarındaki geçici aidiyet ilişkileriyle birlikte daha çok anılmaya başlamıştır. Bugün ilişki kurulan herhangi bir birliktelik dağınık dağınık kişiler yeni toplumsal ilişkiler geliştirecekleri ve kendilerini yeniden ait hissedecekleri farklı bir topluluk aramaya başlamaktadır. “Vestiyer cemaat” benzetmesi işte tam da buradan ileri gelir. Bilindiği gibi tiyatro salonlarına girerken mont ve kabanların asıldığı vestiyerler oyunun sonunda çoğunlukla bir anda boşalır ve az önce yer bile bulmakta zorlanılan askılarda anında hiçbir şey kalmaz. Benzer şekilde bir zamanların katı ve sabit kimlikler vadeden ve emniyet sunan güven dolu yuvalarının yerlerinde yeller estikçe, oyun sonrası vestiyerler gibi, artık bireyler bir topluluktan ötekine savrulmaktadır (Bauman, 2021: 19-43). Bu yeni birlikteliklerin kendine ait bir *telos*’u ya da ulaşmaya çalıştığı bir son istasyon bulunmamaktadır. Süreklilik değil, sadece hız ve tercihlere cevap verebilmek önemlidir. Söz gelimi, emeklilik vadetmeyen bir iş, düzenli gelir sunmayan bir meslek, uzun vadeli taahhüt gerektirmeyen bir ilişki ve üreme amacı taşımayan erotizm gibi artan bireyselleşmenin bütün esnek biçimleri bir yandan özgürlük; diğer yandan da insanlara artan şekilde belirsizlik sunmaktadır. Hâlbuki eski doğal aidiyetler, tüm sıkıcı yükümlülüklerine karşılık, toplumun geri kalanıyla anlamlı ilişkiler kurabilmek ve nerden gelip nereye doğru yol aldığımızı anlayabilmek için oldukça yararlı ve fazlasıyla emniyetliydi.

Ancak bugünlerde kimlik tartışmalarında hem geçmişten ve hem de gelecekte koparılmış bir “şimdi”ki anın egemenliği söz konusu ve bu da süreklilik duygusunun yitimine ve “kimlik” kavramının etimolojik anlamını bile sorgulatır hale getiriyor. Ancak tüketim toplumuna dayalı mevcut yaşam tarzı artık “kimliğin kararlı hale getirilmesi” gibi bir sorunla ilgilenmiyor. Bunun yerine sunduğu sabitlikten gerektiğinde zahmetsizce kurtulabilme olanağını talep ediyor. Ya da Bauman’ın deyişiyle “bugünün şimdisinin, geleceği ya da yarının şimdisini asla bağlamaması” arzusunun karşılanmasını bekliyor (Bauman, 2013: 132, 286). Yakın tarihe kadar yalnızca kolektif bir aidiyete hizmet ederken; şimdilerde bireyin özgürleşmesine uzanan bu karmaşık yolda, “kimlik” kavramının barındırdığı anlam değişimi ve kazandığı çeşitlilik de her geçen gün daha çok ilgi çekiyor. Söz konusu kavramı, farklı bağlamlarda da olsa, ele almaya gayret gösteren bu kitap, bahsi geçen ilgiyi beslemeye ve canlı tutmaya yönelik mütevazı bir teşebbüsten ileri geliyor. Buradan hareketle;

İlk başlıkta Deniz Kundakçı, düşünce tarihi boyunca sıklıkla tartışılan “ölüm” kavramının bir yandan barındırdığı anlamı, diğer yandan da toplumsal bir kimlik ve iletişim biçimi haline nasıl dönüştüğünü kronolojik dönüm noktalarını da hatırlatarak ele almaya çalışıyor. Çalışmada buyurgan ve üstesinden gelinemez bir anlam barındıran ölüm düşüncesinin özellikle erken modern dönemlerde kolektif kimliklerin doğuşu ile nasıl aşılmaya çalışıldığı detaylıca tartışılıyor. Bununla birlikte ölümsüzlük imgesinin taşıdığı anlamın zamanla değişmesi ve “haz” gibi geçici ve gündelik yaşam dinamikleri ile değer kazanan estetik ve bireysel bir tecrübeye dönüşmesi ortaya konuluyor.

Ardından Yeşim Özden Özdemir, Eski Yunan’da Sofistlerin retorik eğitimi ile modern dönem kitle iletişiminde kültür eğitimi arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak retorik ve kültürün,

siyasalın kurucu unsurları olduğunu ifade etmeye çalışıyor. “Biz” ve “öteki” ikiliğini açığa çıkaran tüm toplumsal kimliklerin de bu sürecin doğal birer sonuçları ve siyasal söylemin yaratımları olduğunun altını çiziyor.

M. Ahmet Tüzen ise, mülteci ve uyruksuzlar üzerinden tarihin marjinalleştirdiği siyasal kimliklerin nasıl inşa edildiğini Hannah Arendt’ özelinde sorguluyor. Çalışmada Arendt’ten hareketle hiçbir toplumsal karşılığı bulunmayan soyut bir “insan”ı merkeze alarak metafizik bir boyut kazanan “insan hakları” kavramsallaştırması masaya yatırılıyor. Somut ve pratik gönderimleri bulunmayan bu kavramsallaştırmanın, bütün ulusal bağlarından koparılarak uyruksuz hale getirilen ve yasal korunma statülerini yitiren insanlar söz konusu olduğunda, nasıl hükümsüz hale geldiğinden bahsediyor. Sınırları yasalar tarafından çizilen siyasal topluluğun bir parçası olmaktan çıkarılan herkesin, salt çıplak bedenlere indirgenme ve bir sonraki aşamada da şiddete açık hale gelmekle karşı karşıya bırakıldığı vurgulanıyor. Çalışma, insan hakları düşüncesi ve onunla özdeşleşen ulus devlet yapısı arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmayı konu ediniyor.

Kubilay Hoşgör, çağdaş kolektif kimliklerin barındırdığı paradoksal durumu ya da çifte açmazı (double bind) konu edinen yazısında; herhangi bir ortak konu, sorun ya da çıkar ekseninde hedefe yönelmiş bir grup ilişkisinin bir yandan toplumsal özgürleşimin olanağı olduğunu; ancak aynı zamanda benliği parçalama potansiyeli nedeniyle tehdit edici de olabileceğini ileri sürüyor. Yazıda, Benlik kavramının felsefe tarihi boyunca gerek rasyonalist gerekse emprisist gelenek tarafından nasıl ele alındığı, yabancı bir Ben’in bilinç düzeyi ve duygusal tepkilerinin nasıl deneyimlenebileceği konularına da değiniliyor.

A. Dinçer Çevik, Avusturyalı bilim felsefecisi Otto Neurath’ın Ansiklopedi ve ISOTYPE projelerinin onun “Bilimsel Dünya Görüşü” ile ilişkisinde eğitimde sınıf, dil vb.

farklar gözetmeksizin herkes için bilimsel bilgi eğitiminin nasıl mümkün olabileceğini yanıtlama girişimini analiz etmeye çalışıyor.

Banu Tümkeya yazısında, David Hume ve Hannah Arendt'in "deneyim" kavramı hakkındaki farklı yaklaşımlarından hareketle, kamusal alana ilişkin mukayeseli bir değerlendirilmeye girişiyor. Bu bağlamda Arendt'ten hareketle, kamusal alanın esasında, tüm tikel unsurların "öteki" olarak addedilen kimlikler karşısında söz ve eylem aracılığıyla sergilenmesi olarak görülmesi gerektiğini ifade ediyor. Dolayısıyla "özgürlük" diye politik bir deneyimden bahsedebilirsek, bunun teminatının da tüm kimliklerin kendilerini kamusal alanda diğerleriyle etkileşime girme olanaklarına sahip olmalarıyla birlikte açıklıyor.

Osman Özarslan, çağdaş bir meseleyi ele aldığı çalışmasında, DNA kodlarının deşifre olması ve bu deşifreyonun kullanılmasıyla başlayan biyo-kapitalizm çağını konu ediniyor. Biyo-politika ve klasik kapitalizm mirasından beslenen "biyo-kapitalizm" in, insan bedeninin hem ticari bir mal olarak görüldüğü hem de müşteri haline getirildiği bir çağı betimlemek için kullanıldığını tartışıyor. Bu çağda, biyolojik varlıkların biyolojik bir ticari değere dönüştürüldüğü ve bunun insanın yaşam ve ölüm sınırlarını bile müphemleştiren derin bir anlamsızlık yarattığı ilgi çekici bir şekilde ele alınıyor.

Nihayet bu çalışmanın hazırlanması ve basımı aşamasında en büyük katkıyı sunan Toplum ve Siyaset Felsefesi Derneği Başkanı Doç. Dr. Eray YAĞANAK ve Dr. Selma AYDIN BAYRAM'a emeklerinden ötürü içtenlikle teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2013). *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2020). *Bireyselleşmiş Toplum* (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2021). *Kimlik* (M. Hazır, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Scott, John. (2014). *Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press.